

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ НОВОГО ПРИКОРДОННЯ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 07-211М групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Пищева Тетяна Михайлівна

Керівник: доктор філос. н., професор
Костючков Сергій Карпович

Рецензент: Черемісін О.В., доктор історичних
наук, професор

З М І С Т

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	8
1.1. Торгівля людьми в історичній ретроспективі, її сучасний стан і міждисциплінарний характер наукового дослідження.....	8
1.2. Нормативно-правове підґрунтя боротьби з торгівлею людьми.....	15
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ НОВОГО ПРИКОРДОННЯ УКРАЇНИ	23
2.1. Поняття «нове прикордоння» в сучасному вітчизняному соціально-політичному дискурсі.....	23
2.2. Специфіка соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння	28
2.3. Модель соціальної роботи з особами-жертвами торгівлі людьми (<i>human traffick</i>) в умовах нового прикордоння.....	36
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
Додатки	52
ДОДАТОК А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні політичні, економічні, соціальні й правові трансформації українського суспільства впливають на зміну становища та ролі в ньому індивіда з урахуванням декларованого розширення, в порівнянні з тоталітарними суспільствами, спектру діапазону прав і свобод людини й громадянина. Світ першої чверті XXI століття характеризується цілою низкою викликів і проблем: це локальні військові конфлікти, тероризм, екологічні негаразди, геокліматичні катаклізми, фінансово-економічні складнощі, пандемія COVID – 19 тощо. Під впливом глобалізації суспільний розвиток спонукає всі практично держави світу до пошуку нових горизонтів розвитку політичних і економічних систем, небачених раніше інформаційних можливостей, модерних технологій, зокрема – соціальних. У сучасному світі, де безмежно панують динамізм, непередбачуваність і водночас взаємозалежність процесів інтеграції та дезінтеграції, надзвичайно важко відслідковувати, а тим більше – корегувати всі особливості соціального ландшафту. Сучасний стан теоретичного обґрунтування державних рішень, які приймаються в галузі вирішення соціальних проблем, цілком обґрунтовано вбачається незадовільним. Однією з чутливих, соціально-значущих проблем, які мають нерідко трагічне забарвлення, є торгівля людьми. Особливої глибини та значущості вказана проблема набуває в умовах «нового прикордоння». Торгівля людьми, прийнятна світовим суспільством в епоху Середньовіччя й навіть XVIII – XIX століть, в умовах сучасності є явищем, яке не може бути вже терпимим у суспільних практиках цивілізованих соціумів, вона безумовно йде врозріз із сформованим планетарною спільнотою гармонійним комплексом цінностей, серед яких – життя людини та її здоров'я, правовий захист індивіда, демократія, відсутність військових дій тощо.

Актуальним в українському соціально-політичному дискурсі є словосполучення «нове прикордоння». Це поняття стало авангардним у риторичі юристів, політологів, соціологів, психологів, фахівців у галузі соціальної роботи, військової справи як наслідок розв'язаної Російською Федерацією та її поплічниками війни проти України 24 лютого 2022 року. Тимчасово окупованими стали окремі райони Запорізької, Херсонської, Донецької та Луганської областей. Зокрема, Херсонщина в умовах російсько-української війни стала тим простором, де, крім активізації військових дій, зростає спровокований окупантами контрабандний рух товарів і послуг, найчастіше – кримінального характеру. Одним із таких проявів є торгівля людьми – протиправне, антигуманне, асоціальне явище, масштаби поширення якого набувають вже загрозливого характеру. За оцінками експертів, торгівля людьми є третім за прибутковістю бізнесом – після торгівлі зброєю та наркотичними речовинами. Торгівля людьми набула значного розмаху в процесі глобалізації та швидко розповсюдилась практично по всьому світові. В боротьбі з торгівлею людьми не достатньо тільки юридичної оцінки й, відповідно, кримінального переслідування осіб, котрі вчиняють такий злочин; необхідними постають розроблення й реалізація систем, у функціоналі яких мають бути превентивні програми щодо торгівлі людьми, а також моделі реабілітаційної соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми. В подібному контексті важливим бачиться не тільки теоретичне обґрунтування соціальної значущості торгівлі людьми, але й розробка практичних заходів щодо деескалації вказаного явища з урахуванням закордонного досвіду та вітчизняних реалій, особливо – в умовах війни між російськими загарбниками і Україною та прийняття до уваги наявності в окремих регіонах України геополітичного статусу «нове прикордоння». Додамо, що з урахуванням подальшого звільнення тимчасово окупованих територій України

поняття «нове прикордоння» поки що зберігає свою актуальність та зберігається в просторі наукового дискурсу.

Враховуючи безсумнівну практичну актуальність проблематики торгівля людьми в умовах Херсонщини як «нового прикордоння», беручи до уваги різноаспектність і багатоплановість зазначеного явища, нами обрано тему магістерської роботи **«Особливості соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790).

Мета дослідження: виявити умови, механізми та закономірності боротьби з торгівлею людьми в умовах сучасності, визначити ефективні способи реалізації соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання:**

1. Провести теоретичний аналіз торгівлі людьми в історичній ретроспективі, її сучасний стан і виявити міждисциплінарний характер наукового дослідження в цій галузі.

2. Здійснити аналіз нормативно-правового підґрунтя боротьби з торгівлею людьми для визначення теоретико-методологічних засад закономірностей розвитку процесу соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння в сучасному правовому просторі.

3. Конкретизувати поняття «нове прикордоння» в сучасному вітчизняному соціально-політичному дискурсі та визначити структуру

соціального капіталу, забезпеченого функціонуванням кордону, як засадничого компонента національної безпеки держави.

4. Виявити специфіку соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння, виокремити інваріантні закономірності переосмислення вітчизняного та зарубіжного досвіду боротьби з торгівлею людьми, а також соціальної роботи з жертвами даного явища.

5. Розробити структурну модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми (*human traffick*) в умовах нового прикордоння.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з жертвами торгівлі людьми.

Предмет дослідження – вітчизняна специфіка соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: аналіз наукових літературних джерел для теоретичного аналізу торгівлі людьми в історичній ретроспективі, сучасного стану проблеми та виявлення міждисциплінарного характеру предмета дослідження. Компаративний метод дозволив здійснити аналіз нормативно-правового підґрунтя боротьби з торгівлею людьми для визначення теоретико-методологічних засад закономірностей розвитку процесу соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння. Системний підхід забезпечив розгляд інноваційних процесів боротьби з торгівлею людьми в контексті домінування їхніх системних якостей. У процесі дослідження пріоритетним став принцип гуманістичної спрямованості як методологічний засіб організації соціального знання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: в представленому магістерському дослідженні здійснено аналіз нормативно-правового підґрунтя боротьби з торгівлею людьми для визначення теоретико-методологічних засад закономірностей розвитку

процесу соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння, обумовлених військовою агресією російських загарбників проти суверенної України. Також автором розроблено структурну модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння, а також рекомендації співробітникам відділу з надання соціальних послуг Об'єднаних територіальних громад.

Практична значущість одержаних результатів випускної роботи полягає в тому, що вони можуть бути використані в процесі формування євроінтегрованого мислення та світогляду. Результати дослідження можна використовувати при підготовці навчальних курсів із соціальної роботи, цивільного та кримінального права, державного управління, а також для керівників соціальних служб і фахівців об'єднаних територіальних громад.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри філософії, соціології та соціальної роботи, а також опубліковані у вигляді тез:

Костючков С.К., Пищева Т.М. Торгівля людьми в контексті буттєвого сенсу індивідуальної свободи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Філософсько-світоглядний вимір сучасності: міжгалузеві диспути» (17 листопада 2022 року, м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ: ХДУ, 2022. С.

Структура випускної роботи: складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (42 найменування). Дослідження містить 2 рисунка, 1 додаток. Основний текст дослідження викладено на 47 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

1.1. Торгівля людьми в історичній ретроспективі, її сучасний стан і міждисциплінарний характер наукового дослідження

Торгівля людьми є такою ж давньою складовою суспільного життя як і сама історія людства. Стародавній Єгипет, Ассирія, Вавілон, Антична Греція, Стародавній Рим – це далеко не повний перелік історичних регіонів планети, де зародилися та розквітали такі явища як рабство і торгівля людьми. Для того, щоб дати розгорнуту характеристику феномену торгівлі людьми як суспільного явища, необхідним бачиться ретроспективний аналіз першопричин його виникнення (генези) та розвитку. Погляд у глибини історії цивілізації дає можливість сучасним дослідникам встановити, що первинною формою сучасної торгівлі людьми як соціального, точніше – антисоціального явища, вважаються такі трансісторичні інститути як рабство й торгівля рабами. Розшарування суспільства, в його первісних формах, на бідних і багатих – тих, хто міг купити будь-який товар на тогочасному ринку товарів і послуг, привів до того, що в світі примітивних технологій, брутальних соціальних відносин і невибагливих правових стосунків, людина стала предметом купівлі й продажу. Широке розповсюдження торгівлі людьми по різних регіонах планети спровокували в суспільствах загалом лояльний стан до рабства і рабовласництва та пов'язаній із ними торгівлею людьми.

У Священному писанні, в Старому Заповіті є сюжет про те, як брати продали свого брата Йосифа в рабство за двадцять срібних монет купцям Медіамським, що перегукується з оповіддю про зраду Іудою Ісуса Христа, продаж його за тридцять срібних монет. У цих прикладах продаж людини реалізується як прояв злочинного задуму, корисливості,

зздності. Результатом продажу є незаконний прибуток, але брати Йосифа згодом усвідомили, що їх подальші страждання в Землях Єгипетських постали як розплата за продаж брата «Але заговорили вони один до одного: Направду провинилися ми супроти нашого брата, коли бачили, як боліла душа його, коли він благав ласки в нас, а ми не послухали; тому й найшло на нас це нещастя» (Буття 42: 21) [6]. Отже, в історичному контексті торгівля людьми є уособленням завданого зла, негативні наслідки якого реалізуються на особах продавців. У Старому Завіті наголошується, що в біблійні часи законом дозволялося купувати або продавати одноплемінника в раби, але на строк не більше ніж шість років «Коли запродається тобі твій брат, єврей чи єврейка, і прослужить шість років у тебе, в сьомому році відпустиш його від себе на волю» («Вихід» 21:2; «Второзаконня» 15:12) [6]. Якщо батько продавав у рабство власну доньку «... свою як рабиню, то нехай вона не виходить, як виходять раби. Якщо вона не довподоби своєму господареві, що набув її був для себе, нехай дозволить викупити її; чужому ж народові продати її не має права, бо обманув її» («Вихід» 21: 7-8) [6]. Як можна бачити, продаж і купівля людей у рабство дозволялась, але тільки на певний термін у відношенні до одноплемінників. При цьому закон дозволяв продавати й купувати людей, навіть продавати самого себе.

Сучасний вітчизняний дослідник В. Підгородинський зауважує, що «... із розвитком суспільства, за часів розкладання родової общини, лише рабський труд і рабське виробництво, які являли першу форму експлуатації і першу форму поділу суспільства на класи, могли створити базу для виробництва на ринок товарів і для отримання з цією метою усе більш значного і до того ж у дедалі зростаючих кількостях додаткового продукту, оскільки лише за рахунок додаткового часу праці рабів можливо було отримати цей додатковий продукт. Таким чином, рабство знову-таки стало фактором, який сприяв розвитку стародавнього суспільства. З часом у рабів виробляється звичка працювати, яка

передається із покоління в покоління. Зі збільшенням кількості рабів зростає спеціалізація, з'являються нові економічні функції. З іншого боку, поки населення ще не велике, труд рабів дає значно більше, аніж необхідно на їх утримання» [29, с. 174].

Доба Античності з певною долею впевненості може вважатися періодом розквіту рабства і торгівлі людьми. В Стародавній Греції раба можна було продати, подарувати, виміняти, не кажучи вже про те, що раба можна було покалічити або вбити без усіляких причин. Обмін, продаж і купівля були засобом придбати рабів тим, хто сам не займався розбійними діями або війною. Політичні правителі отримували від торгівлі людьми таку ж вигоду, як і пірати, для яких торгівля рабами стала ремеслом, свого роду *modus'ом vivendi*. Дуже великі гроші в Стародавньому Римі приносила торгівля гладіаторами для облаштування видовищ; зокрема, римський імператор Калігула отримував із работоргівлі неабиякий прибуток, примушуючи державних чиновників – консулів і преторів купувати за величезними цінами бійців, які залишалися в нього після військових дій. Значних масштабів торгівля людьми набувала під час воєн: будь-яка війна в період Стародавнього Риму незмінно призводила до рабства за рахунок переможених народів. У багатьох народів побутував жорсткий звичай, згідно з яким батько мав право продавати своїх дітей: у тогочасних джерелах міститься інформація про те, що були випадки, коли батько відмовлявся від дитини, її викидали на вулицю, де вона негайно й нерідко на все життя перетворювалася на малолітнього раба.

Українська дослідниця Г. Жуковська підкреслює, що «класичні моделі рабства були притаманні країнам Давнього Сходу, давньогрецькому суспільству, державам у період Римської імперії, окремим країнам в епоху Середньовіччя. Класичне рабство найкраще досліджено на прикладі античного рабства, яке було головним економічним інститутом античного світу, визначаючи характер

організації суспільства в цю епоху, а Древня Греція врегулювала це питання юридично. Діалектика історичного процесу полягає в тому, що народженню прогресивної демократичної форми управління державою сприяла регресивна форма експлуатації людини людиною. Саме завдяки впровадженню і розвитку рабства, яке надало вільному громадянину час для заняття політикою, демократія стала можлива... В епоху античності рабство набуло довершеного вигляду, отримало моральне та юридичне обґрунтування. Головною його ознакою було перетворення людини на об'єкт відносин власності, тобто позбавлення людини загальноприйнятих людських прав» [14, с. 9].

Якщо продовжити логічний ланцюг розмислів процитованої вище Г. Жуковської, можна припустити, що давньогрецька демократія містить у собі відомий парадокс: прогресивна демократична форма управління державою в своєму розвитку сприяла регресивній формі експлуатації людини людиною, тобто рабству. Саме завдяки впровадженню й розвитку рабства, яке надало вільному громадянину певний час для заняття політикою, демократія стала можлива для доволі широких верств населення. У добу Античності рабство набуло свого довершеного вигляду, воно отримало моральне та юридичне обґрунтування, а ключовою його ознакою було перетворення людини на об'єкт відносин власності, тобто позбавлення людини загальноприйнятих людських прав. Поєднання традицій та інновацій є само тією платформою, відштовхуючись від якої можна зберегти здобутки національної гуманістики, одночасно збагативши її соціально-культурними надбаннями інших народів і культур. Іншими словами, за умов активізації глобалізаційних процесів торгівля людьми неухильно ускладнюється ознаками стандартизованості. Відтак, національні системи боротьби з торгівлею людьми постають перед складним вибором – або зберігати й модернізувати усталені протягом часу моделі реагування на виклики, ризикуючи опинитися на периферії світових

трендів, або поступитися впливу більш результативних і конкурентоздатних практик, втрачаючи певний ступінь сформованої ідентичності.

Саме в часи Стародавнього Сходу, Греції та Риму формувалися елементи європейських культурних моделей, які в подальшому отримали статус загальноприйнятних парадигм. Стародавні вітчизняні джерела вітчизняного права також підтверджують караність торгівлі людьми як діяння, пов'язаного з викраденням людей вільного стану та продажем їх у рабство. «Договір Олега з греками 911 р., «Руська правда» (ст. 29 Краткої редакції), Судебник Великого князя Іоана III (1497 р., ст. 9–11), Соборне укладення царя Олексія Михайловича (1649 р., гл. XXII), Устави Петра Великого (Воїнський Устав, арт. 187, Морський Устав, кн. V, гл. 32, арт. 125), Зведення законів кримінальних 1832 р. (гл. VI) та інші вітчизняні джерела права передбачали нещадні покарання (переважно смертю) за викрадення та продаж вільної людини» [27, с. 6].

Слід підкреслити, що дослідженню питання виникнення та існування торгівлі людьми значну увагу в своїх розвідках приділяли учені та діячі культури й мистецтва минулих епох, серед яких – А. Генне, А. Валлон, М. Гернет, В. Дерюжинський, Є. Дюпуї, Д. Інгрем, Ч. Ломброзо, В. Тарновський, Г. Феррейро, Е. Штайєрман, С. Шашков, Ф. Яновський, а також сучасні вчені, такі як Г. Жуковська, В. Іващенко, І. Карпець, В. Панов, В. Підгородинський, Ю. Раковська, Ю. Римаренко та інші. Соціально-правові засади боротьби з торгівлею людьми дослідили у своїх працях О. Бандурка, С. Біла, А. Войціховський, М. Гернет, С. Гогель, С. Грищенко, В. Іващенко, В. Кут, Г. Кохан, К. Левченко. Крім того, питання прав людини вивчали О. Бандурка, М. Бліщенко, Н. Гуторова, В. Іващенко, О. Мізуліна, Г. Кохан та інші. Розробки окремих напрямків соціальної роботи в сфері протидії торгівлі людьми здійснювали О. Бойко, Ю. Галустьян, Н. Горішна, Т. Кочубей, С. Медулич, І. Савельчук та інші.

Знаходимо у давньогрецького історика Фукідида в творі «Історія» розповідь про те, як проводилася «операція» із захопленням заложників для подальшого перепродажу. Історик пише так: «... деякі самосці, не чекаючи висадки афінян, тікали на материк в Сарди і там домовилися з впливовими особами з місцевої аристократії й з Піссуфном, сином Гістаспа, котрий був сатрапом Сард, здійснити стрімкий напад на Самос. Із загоном осіб у 700 заколотники вночі переправились на острів. Перш за все вони напали на ватажків демократичної влади, більшість яких їм вдалося захопити. Після цього викрали своїх заручників з Лемносу, відкрито оголосили незалежність і видали захоплений ними афінський гарнізон і начальників, призначених Періклом, Піссуфну. Після цього заколотники одразу почали готуватись до походу на Мілет» [17, с. 215].

Італійський філософ, мислитель, політичний діяч, письменник, автор військово-теоретичних праць Нікколо Мак'явеллі (1469 – 1527) у творі «Державець» наводить, зокрема, приклад Греції: «Римляни підтримували ахейців та етолійців, сплюндрували Македонське царство, вигнали Антіоха. Проте, незважаючи на заслуги ахейців та етолійців, римляни не дали їм змоги розширити ці держави. Так само ніяки умовлення Філіппа не схилили їх заприятелювати з ним, не урізаючи його влади, а могутність Антіоха не могла змусити римлян погодитися на те, щоб він здобув у цій країні якісь володіння. Римляни в цих випадках діяли, як мають діяти всі мудрі правителі, які повинні зважати не лише на заколоти уже наявні, але й можливі в майбутньому, запобігаючи їм якнайретельніше; адже легко зарадити, коли бачиш здалеку, але якщо вижити, поки події підуть близько, то давати ліки буде вже пізно, бо недуга стала невиліковна» [25, с. 407-408].

Вбачається логічним навести історичний приклад із римської історії, який знайшов відображення не тільки в літературних джерелах, але й у творах образотворчого мистецтва. Мова йде про так зване «викрадення сабінянок»: Ромул, один із легендарних засновників Риму,

розіслав посланців по сусідніх племенах із метою просити для новоутвореного разом із братом Ремом міста союзу та домовленостей про шлюби. Але в жодному з поселень посланців не зустрічають із гостинністю, римляни були ображені декларованими пропозиціями, як наслідок – справа явно йшла до насилля. Тоді Ромул розробив зухвалий і коварний план – він влаштував урочистості на честь Нептуна Вершника, на які запросив, серед інших, плем'я сабіян із дітьми та жінками. Потім сталося насилля, по умовному знаку римські юнаки почали викрадати дівчат із метою вивезення їх у Рим. Але цар сабіян Тіт Тацій не залишився в боргу – він вчинив, умовно кажучи, контртерористичну операцію, в якій його військо поступилося більш професійним воїнам Ромула, але прецедент боротьби з викраденням людей мав місце – чи не перший випадок в історії земної цивілізації. Сабіняни довели, що боротися з подібними злочинами треба і можна, навіть якщо сили протистояння є нерівними.

Ставлення до людини як до об'єкта індустрії торгівлі «живим товаром», провокує ототожнення індивіда з товаром, який можна придбати за гроші будь-кому, а впровадження нових технологій торгівлі людьми безумовно звужують значення особистості. Саме глобальні тенденції змушують переоцінювати пріоритети в усіх сферах соціальних практик: саме вони мають відповісти на питання, якою має бути міра відповідальності за торгівлю людьми. Аналізуючи соціально-правове підґрунтя торгівлі людьми, необхідно в методологічному й у концептуальному аспектах враховувати як складність і багатоаспектність даного феномена, так і технологічні, організаційні, правові й інституціональні новації, пов'язані з регіональними, державними та міжнародними чинниками продукування й імплементації сучасних доктрин боротьби з торгівлею людьми. Зрозуміло, що ізолювати боротьбу проти торгівлі людьми від впливу прагматизму та ринкової економіки взагалі неможливо. Адже будь-яка держава під

впливом глобалізаційних процесів повинна розуміти не тільки цінність людського життя, але й збереження традицій, не відмовляючись від усталених звичаїв і поведінкових моделей. Торгівля людьми, будучи частиною злочинності в цілому, безумовно, виникає і змінюється під дією перш за все того причинного комплексу, який лежить в основі будь-якого іншого виду кримінального злочину.

1.2. Нормативно-правове підґрунтя боротьби з торгівлею людьми

Торгівля людьми та боротьба з нею – історично тривала і в той же час відносно нова категорія в міжнародній та вітчизняній правовій теорії та практиці. Активізація доктринальної розробки й практичного втілення в життя трансформованої світоглядної системи координат у сфері боротьби з торгівлею людьми припадає, в активній фазі, на кінець ХХ – початок ХХІ століття. В сучасній юриспруденції відбувається певне зміщення акцентів дослідження з сутнісної, змістовної сторони боротьби з торгівлею людьми на їх процедурні характеристики, феноменологічний зріз яких і становить сукупність організаційних умов реалізації громадянами своїх прав і свобод. Однак такий стан речей варто розглядати скоріше як намагання якомога повніше описати правовий феномен, аніж його похідні властивості. В такий спосіб відбувається поступова кристалізація базових ознак нормативно-правового підґрунтя боротьби з торгівлею людьми. Власне ці ознаки стали свого роду квінтесенцією розуміння меж поширення публічного інтересу, вираженого в інструментах боротьби з торгівлею людьми, що сприяє подальшій активізації наукового пошуку як соціально-філософського, юридичного її змісту, так і їх контурів у площині сучасних юридичних практик як національних так і міжнародних.

У Конституції України наголошено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [20, ст. 3], при цьому держава зобов'язується всіма доступними й наявними засобами та можливостями захищати особу від зазіхань на її законні права і свободи. Одним із найактуальніших і пріоритетних напрямів соціальної та правової політики України є боротьба зі злочинністю, зокрема – зі злочинами проти життя, здоров'я, свободи, честі й гідності особи. Авангардну позицію в цьому спектрі займає торгівля людьми як «живим товаром», вона є однією з найбільш гострих і, без перебільшення, трагічних проблем сучасності, адже вільними або невільними жертвами сучасних форм торгівлі людьми в сучасному світі щорічно стають мільйони людей, переважно – з країн так званого «третього світу» та країн пострадянського простору.

Потрібно зазначити, що торгівля людьми визнається в усьому цивілізованому світі злочином міжнародного значення, що потребує спільних зусиль усіх правоохоронних і правозабезпечуючих інституцій в усіх державах глобального простору. На перший погляд, розмірковує вітчизняна дослідниця Н. Жерж «... видається досить дивним, що сьогодні, в XXI столітті, змушені свідчити про явище торгівлі людьми не в історичному аспекті, а в реальному часі. На превеликий жаль, мільйони людей у світі перебувають у рабстві та стають жертвами торгівлі «живим товаром». Звичайно, «нові раби» не носять кайданів, їх не пропонують продавати відкрито на ринках, як було у стародавні часи, на них ніхто не має легальних прав, тому що у всіх країнах рабство заборонено. Проте люди перетворюються на «живий товар», стають жертвами торгівлі, експлуатації в різних її проявах. Тому торгівля людьми вважається сучасною формою рабства і розглядається на міжнародному та національному рівнях як злочин, що карається законом» [13, с. 142].

Відтак можна констатувати, що занепокоєність світової спільноти з приводу торгівлі людьми та боротьби з цим антигуманним явищем закладено в основу потужного корпусу міжнародних актів, договорів, декларацій, конвенцій та меморандумів XIX – XXI століть, починаючи з Віденського конгресу 1815 року, на якому було ухвалено спеціальну декларацію щодо боротьби з торгівлею людьми. Пізніше Аахенський конгрес 1818 року безумовно засудив торгівлю афроамериканцями (неграми) і визнав її злочинною діяльністю. Практичні заходи з питань боротьби з торгівлею людьми передбачено, зокрема, Лондонським договором 1841 року, Генеральним актом 1890 року, ухваленим на Брюссельській конференції. Подальша еволюція міжнародного співробітництва щодо заборони торгівлі людьми відбувалася в контексті діяльності Ліги Націй, яка 1926 року ухвалила Конвенцію щодо рабства. На початку XX століття світова спільнота сфокусувала увагу на проблемах жінок з Великобританії, яких злочинні угруповання примушували до проституції в країнах континентальної Європи, зокрема – в Німеччині, Франції, Австрії, Греції, Угорщині. В правовий обіг було запроваджено поняття «біле рабство», яке в подальшому розповсюдилось на узагальнене поняття «торгівля людьми».

Отже, з початком XX століття торгівля людьми як деструктивний соціокультурний феномен став об'єктом прискіпливої уваги юристів, політологів, соціологів, а також актуальним предметом наукових і публічних диспутів, виступів, суспільних рухів тощо. Втім, якщо проаналізувати тогочасні документи з вказаної проблематики, то наявним і показовим є факт, що поняття «торгівля людьми» нерідко синонімізується з поняттям «торгівля жінками». Жінки в ті часи ставали об'єктом купівлі-продажу з метою використання їх в проституції, як «утриманок» для заможних чоловіків, а також для того, що сьогодні називається «ескорт-послуги». Цілком логічно, що торгівля жінками є складовим елементом злочину з кваліфікацією «торгівля людьми», але

торгівля людьми *per se* охоплює доволі широкий діапазон можливих жертв злочину – це люди різних вікових груп, статей, соціальних статусів, релігійних уподобань, професій тощо. Потерпілою від торгівлі людьми може стати дитина, яку використовують у жебрацькому бізнесі; інвалід, котрого злочинці експлуатують із такою ж метою; людина похилого віку також може стати об'єктом зацікавленості з боку злочинців. Також метою торгівлі жінками може бути так званий примусовий шлюб, насильницька праця або використання жінки для народження дитини через примус або за попередньою домовленістю. Люди молодого віку з гарним станом здоров'я можуть бути об'єктами купівлі-продажу для трансплантації органів або з метою використання як дешевої робочої сили.

Зауважимо, що неабияке значення серед міжнародних нормативно-правових актів, присвячених боротьбі та запобіганню торгівлі людьми мають такі документи як: а) «Міжнародний договір про боротьбу з торгівлею білими рабіннями» (1904 р.); б) «Міжнародна Конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабіннями» (1910 р.); в) «Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми» (1921 р.); г) «Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками» (1933 р.); ґ) «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод» (1950 р.); д) Рекомендації державам-членам Ради Європи: «Про сексуальну експлуатацію, порнографію і проституцію, а також торгівлю дітьми та підлітками», «Про залякування свідків та право на захист», «Про торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації», «Про захист дітей від сексуальної експлуатації», «Про захист жінок від насильства». І цей перелік є далеко не вичерпним. Зокрема, у підпункті а статті 3 «Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» підкреслюється, що

«торгівля людьми означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів» [33, ст. 3].

Варто підкреслити, що 4 лютого 2004 Україна ратифікувала «Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» [19] та протоколи, які доповнюють вказану Конвенцію. Це такі протоколи, як «Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю» (2000 р.), «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї» (2000 р.).

Визначимо принципи правового забезпечення боротьби з торгівлею людьми, здійснюючи їх диференціацію на загальні та спеціальні. До загальних принципів пропонуємо віднести: 1) принцип законності; 2) принцип оперативності; 3) принцип своєчасності; 4) принцип загальнодоступності правової та іншої необхідної інформації; 5) принцип неупередженості та справедливості; 6) принцип юридичної відповідальності державних органів та їх посадових осіб за діяльність або бездіяльність щодо правового забезпечення боротьби з торгівлею людьми; 7) принцип системності; 8) принцип гуманізму; 9) принцип демократизму; 10) принцип науковості; 11) принцип безперервності; 12) принцип цілеспрямованості; 13) принцип результативності; 14) принцип професійної відповідальності.

До спеціальних пропонуємо віднести: 1) принцип юридичної визначеності, що полягає у необхідності визначати безпосередньо в

законодавчому акті деякі види діяльності щодо боротьби з торгівлею людьми; 2) принцип зведення до раціонального мінімуму кількості документів та процедурних дій, що вимагаються для результативної боротьби з торгівлею людьми; 3) принцип впровадження нових організаційних форм боротьби з торгівлею людьми; 4) принцип постійного моніторингу якості організаційних форм боротьби з торгівлею людьми. Вказані принципи можна вважати засадничими елементами практико-перетворювальної діяльності, вони тяжіють до сфери фундаментального, а також виконують роль певних дороговказів, що в контексті вдосконалення інституту боротьби з торгівлею людьми має непересічне науково-практичне значення.

Сучасні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених-юристів дають підстави стверджувати, що торгівля людьми в сучасному світі є глибоко криміналізованим, територіально розгалуженим явищем. Погодимось з думкою українського юриста А. Войціховського стосовно того, що торгівля людьми «... підтримується кримінальними організаціями, що відіграють ключову роль у цьому бізнесі. Як сектор «тіньової» економіки торгівля людьми перебуває в більшості країн поза законом, приносить колосальні доходи її власникам. Розгляд торгівлі людьми як явища, підтримуваного організованою злочинністю, дозволяє зрозуміти приховані механізми його підтримки, а звідси – й можливості боротьби з нею. Тому все більшої актуальності набувають питання вдосконалення та розширення взаємодії національних і міждержавних інституцій щодо протидії транснаціональній злочинності, у тому числі торгівлі людьми» [8, с. 148].

Логічним у такому контексті бачиться твердження стосовно того, що в сучасному глобалізованому та, силою цілого комплексу причин, криміналізованому світу, спостерігається динамічне поширення такого явища, як торгівля людьми. Боротьба з цим атавізмом нецивілізованого світу має включати принаймні декілька магістральних напрямів. По-

перше, необхідним є комплексний аналіз міжнародно-правового регулювання співпраці держав світу в боротьбі з торгівлею людьми, а також у науковій розробці пропозицій щодо вдосконалення та модернізації механізму протидії цьому деструктивному антигуманному явищу. По-друге, необхідною є чітка систематизація й координація зусиль різноманітних інститутів у процесі боротьби з торгівлею людьми. Необхідність виділення даного принципу продиктована тією обставиною, що в сучасній Україні як, власне, і в багатьох країнах світу, проблемами боротьби з торгівлею людьми займаються різні структури та відомчі інституції. Нерідко їхні зусилля виявляються нескоординованими та навіть контрадикторними.

Сучасна вітчизняна дослідниця Н. Лукач зауважує, що «Торгівлі людьми притаманні усі визначені дослідниками ознаки, характерні для глобальних проблем: торгівля людьми – це загальнолюдська проблема об'єктивного характеру, яка потребує негайного вирішення, оскільки становить загрозу міжнародній безпеці, а також спричиняє загострення соціально-економічних проблем і певних конфліктів. Проблему торгівлі людьми можна вирішити тільки спільними, скоординованими зусиллями всієї міжнародної спільноти загалом державний механізм протидії торгівлі людьми України розбудовують за трьома головними напрямками, такими як: організація та здійснення профілактичної роботи; реабілітація та реінтеграція постраждалих від торгівлі людьми; переслідування та покарання злочинців. Важлива пам'ятати і те, що Україна сьогодні переживає серйозні політичні, соціальні та економічні труднощі, які мають негативні наслідки для протидії торгівлі людьми: послаблений прикордонний контроль, факти трудової експлуатації населення сепаратистами, спроби вивезення українських дітей до Росії з метою їхнього так званого порятунку» [24, с. 13].

Отже, можна зробити висновок про те, що вже на протязі майже півтисячоліття історії людства торгівля людьми відноситься до низки

найбрутальніших порушень прав людини та її історично сформованих свобод. Утім, міжнародна наукова (юридична) і суспільно-політична думка наразі знаходиться лише на перших етапах шляху до подолання тих викривлених форм суспільного буття, у межах яких історично сформувалася торгівля людьми. Сучасна міжнародна спільнота намагається конструктивно протидіяти постійно оновлюваним моделям торгівлі людьми, адже глобалізація та інтернаціоналізація цього явища та його географічне поширення негативно впливають на розвиток демократії в, зокрема, державах «нової Європи», також ставлять під загрозу такі засадничі цінності людства як життя людини, її здоров'я, свобода та гідність.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ НОВОГО ПРИКОРДОННЯ УКРАЇНИ

2.1. Поняття «нове прикордоння» в сучасному вітчизняному соціально-політичному дискурсі

Встановлення або демаркація географічного кордону – одне з ключових, історично обумовлених завдань кожної держави світу. Державний кордон визначає суверенне право держави на оформлення власної політичної та соціально-економічної організації. Кордон – це обов’язковий атрибут держави, що зумовлює формування та підтримку єдиного державно-територіального утворення. Як головний компонент національної безпеки, кордон виконує важливі функції, серед яких – охорона території держави, контроль процесу нелегальної міграції та контрабанди цінностей, товарів і послуг, а також унеможливлення переміщення криміналітету й злочинних угруповань. Із 1954 року кордон України був незмінним і непорушним, а з проголошенням незалежності України необхідність його юридичного оформлення (демаркації) набула неабиякої актуальності. Керівництво держави Україна постало перед вирішенням понадскладних завдань, від ефективності вирішення яких залежала перспектива збереження та розвитку національної державності. Зокрема, йдеться про необхідність юридичного оформлення правового статусу українського кордону, а також встановлення сучасних пропускних постів, обладнаних усією необхідною технікою та людськими ресурсами.

Не можна не погодитися з думкою сучасного українського вченого О. Романухи, котрий стверджує, що «Питання правового оформлення державного кордону посідає важливе місце в житті кожної країни. Чіткий кордон – це гарантії його недоторканості й непорушності.

Визнавши кордон сусіда, держави беруть на себе зобов'язання ніколи не висувати територіальних претензій, будувати свої відносини на основі взаємоповаги, розуміння й добросусідства. На початку 90-х років ХХ ст. в Україні до цієї проблеми підходили з двох позицій. Перша – це підтвердження існуючих договорів з сусідніми державами Східної Європи (Польщею, Словаччиною, Румунією, Угорщиною). Друга – підписання угод щодо кордону з республіками колишнього СРСР (Російською Федерацією, Білорусією, Молдовою). Враховуючи це, Міністерством закордонних справ (МЗС) і Державною прикордонною службою України було розпочато переговорний процес з усіма його учасниками» [36, с. 110].

Сповненим труднощів виявився процес правового оформлення українсько-російського кордону. Першим дипломатичним кроком у вирішенні цього питання стало підписання між тогочасними УРСР (Українська Радянська Соціалістична Республіка) і РРФСР (Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка) 19 листопада 1990 року угоди про співробітництво в різних сферах. Угодою, зокрема, передбачалося, що обидві сторони поважають і підтримують територіальну цілісність одна одної в нині існуючих межах СРСР (Союз Радянських Соціалістичних Республік). Згодом, 12 серпня 1991 року було прийнято Закон «Про правонаступництво України» де в статті 5 наголошено, що «державний кордон Союзу РСР, що відмежовує територію України від інших держав, та кордон між Українською РСР і Білоруською РСР, РРФСР, Республікою Молдова за станом на 16 липня 1990 року є державним кордоном України» [16, ст. 5].

Слід зазначити, що в історії кожного народу і держави виникають знакові моменти, які визначають близьку й віддалену перспективу їхнього розвитку: в новітній історії України таким пунктом стала Революція Гідності, яка визначила й підтвердила європейський вектор розвитку нашої держави. Але європейський вибір українського народу

викликав гостро негативну реакцію Російської Федерації, спровокувавши її керівництво на ворожі кроки проти суверенної України. Відбулося насильницьке, із застосуванням регулярної армії РФ, протиправне відчуження більшої частини Кримського півострова, розташованого в межах українських адміністративних одиниць (Автономної Республіки Крим та міста Севастополь) від України та одностороннє незаконне включення їх до складу Російської Федерації на правах суб'єктів федерації.

Згідно з Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» територія Кримського півострова внаслідок російської окупації вважається тимчасово окупованою територією [15]. Тенденція розвитку глобальної системи міжнародних відносин до моделі багатополарності, на думку українського ученого Г. Перепелиці, «... створила сприятливі умови кремлівським очільникам повернути статус світової держави, без якого вони не уявляють майбутнього своєї країни. Першими кроками на цьому шляху мала бути реінтеграція пострадянського простору та цілковите поглинання його Росією. В умовах, коли Україна відмовилася від реінтеграційних проєктів і висловила намір підписати Угоду про асоціацію з ЄС, силовий сценарій став єдиним шляхом реалізації такого стратегічного завдання. Воєнна окупація України і ліквідація її державності розв'язувала Росії руки для поглинання всього пострадянського простору» [28, с. 303].

Таким чином, зусиллями російського керівництва 24 лютого 2022 року було розв'язано гострий конфлікт практично в центрі Європи, причому сила та інтенсивність цього зіткнення зростає з трагічною невпинністю. В такому контексті для України постає актуальним питання про самовизначення в конфліктній протидії з російською федерацією. При цьому слід враховувати, що кожне конфліктне зіткнення (а особливо – війна), пов'язане з життям великих соціальних

груп, необхідно розглядати з точки зору політичної складової, яка стає в глобальному світі детермінантою соціально-політичного прогресу або регресу. Предметом соціально-політичного конфлікту постають специфічні ресурси – державна влада, будова владних інститутів, статус політичних груп, цінності та символи, домінуючі в суспільстві. Але військовий конфлікт, із яким ми маємо справу, підкорюється власним законам, серед яких – технічні, економічні, гуманітарні. Агресія Російської Федерації проти України генерувала, серед іншого, проблему тимчасової незаконної демаркації кордону між двома державами.

Так з'явилось, в основному в контексті публікацій вітчизняних друкованих ЗМІ, а також в Інтернет-просторі нове для сучасного українця поняття – «нове прикордоння». Окупація Криму, військова агресія на Сході країни дали змогу переконатися в наслідках так званої «гібридної» війни. Після окупації Криму Російською Федерацією на початку 2014 року між материковою Україною та півостровом сформувався формально адміністративний, але в реальності – справжній кордон. Станом на кінець 2021 року в Херсонській області на адміністративному кордоні діяли три пункти в'їзду – виїзду: Каланчак, Чонгар, Чаплинка. Якщо казати про окуповані території, на яких залишається цивільне населення, лояльне до України, то будь-який пункт виїзду є вкрай важливим для евакуації населення, особливо для екстреної в разі непередбачуваних подій. У будь-який момент ситуація на кордоні може загостритися, може початися ескалація конфлікту; реальними є навіть прояви повномасштабного військового конфлікту, нові хвилі переслідування прибічників України тощо.

Слід також зазначити, що окрім збройного втручання російська федерація як держава-агресор, також намагається спричинити внутрішні протиріччя та конфлікти на території України, веде пропагандистську та інформаційну війну тощо. Також є чимало випадків, коли державний кордон України незаконно перетинають або пробують перетинати особи

держави-агресора. Так, користуючись дисертацією Є. Бегалова «Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України» ми знаходимо таку статистичну інформацію щодо незаконного перетинання українського кордону: «Зросла кількість зареєстрованих проваджень щодо незаконного переправлення осіб через державний кордон України (2016 р. – 164; 2017 р. –173;2018 р. –246; 2019 р.– 251)» [5, с. 14].

У вищезазначеному Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», у статті 332¹ чітко прописані покарання щодо порушення перетинання державного кордону України: так, якщо особа порушує кордон перший раз – має строк покарання до 3 років позбавлення волі, якщо дана подія відбуваються повторно, то строк збільшується до 5 років [15].

У січні 2015 року Верховна Рада України оголосила, що наша держава зазнала воєнної агресії зі сторони Російської Федерації, підтримуваної сепаратистські налаштованими «громадянами» України в окремих районах Донецької і Луганської областей. Своїми агресивними діями кремлівська верхівка постійно порушує норми міжнародного права щодо підтримання миру та безпеки в планетарному масштабі, дотримання прав і свобод людини, а також протидії міжнародному тероризму. Військова навала Російської Федерації та її поплічників спрямовуються не тільки проти суверенітету України, але й завдають безумовної шкоди життю і здоров'ю людей, які мешкають на тимчасово окупованих територіях. Парламент України систематично звертається до ООН, Європарламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, до НАТО, ОБСЄ, та національних парламентів держав світу, зокрема – США, з пропозицією посилити санкції проти держави-агресора. Пропонується запровадити нові обмежувальні заходи з метою стримати російську агресію і примусити кремлівську верхівку розпочати

деокупацію Криму, а також звільнити всіх заручників і незаконно утримуваних на території Російської Федерації громадян України, зокрема – представників кримсько-татарського народу [32].

Указані проблеми і тенденції дають підстави зробити висновки стосовно того, що в межах Херсонської області внаслідок воєнної агресії зі сторони Російської Федерації сформувалося так зване «нове прикордоння» з тимчасово окупованим Кримом: формально адміністративний, але в реальності – справжній кордон, наявність якого провокує поширення багатьох кримінальних проявів, зокрема – торгівлі людьми з метою їх подальшої злочинної експлуатації.

2.2. Специфіка соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння

Як було зазначено в попередніх підрозділах нашого дослідження, торгівля людьми є однією з чутливих, соціально-значущих проблем, яка має нерідко трагічне забарвлення; особливої глибини та значущості вона набуває в умовах «нового прикордоння», яким стали в умовах російсько-української війни окремі регіони Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей. Гібридна війна, яку вже понад вісім років веде російська федерація проти суверенної України, індукувала велику кількість соціальних проблем. серед яких одну з чільних позицій посідає торгівля людьми. Жертвами цього явища стають діти, яких начебто «повертають» на історичну Батьківщину, жінки – «живий товар» для кримінального секс-бізнесу; чоловіків працездатного віку через злочинні схеми залучають до рабської праці або включають в ланцюги наркотрафіку. Навіть літні люди та особи з інвалідністю становлять інтерес для фахівців бізнесу торгівлі людьми – таких людей використовують для жебрацтва, попрошайництва, інтегрують у систему тоталітарних сект тощо.

Збройна агресія російської федерації проти України стала довгостроковим чинником впливу на українську політичну, економічну, військову та соціальну дійсність. Росія застосувала проти України концепцію «гібридної війни», характер якої проявився вже в період анексії Криму росією навесні 2014 року, а згодом – у ході повномасштабного вторгнення російських військ, підтримуваних місцевими радикально налаштованими маргінальними угрупованнями, до східного регіону України. В широкому розумінні гібридну війну, за твердженням сучасного вітчизняного політолога С. Костюкова «... слід розуміти як військові дії, реалізовані шляхом поєднання мілітарних, немілітарних, економічних, технологічних, дипломатичних, інформаційних та інших засобів з метою досягнення визначених політичних цілей. Особливість подібного «конгломерату» полягає в тому, що кожний із вказаних засобів ведення гібридного конфлікту використовується у військових цілях та застосовується як зброя. При цьому слід враховувати, що сама по собі гібридна війна не є винаходом двадцять першого століття. Сучасним фактором, як підтверджує російська агресія проти України, є цілеспрямоване використання особливостей сучасного безпекового довкілля для ведення гібридних воєнних дій на територіях країн буферного простору (самопроголошені «ЛНР» та «ДНР») між державами з демократичним та авторитарним політичними режимами» [21, с. 37].

Слід зазначити, що в числі найновітніших технологій прихованого руйнування соціально-політичної, економічної або / та духовної сфер держави-супротивника, особливу зацікавленість представляє метод так званої «дестабілізаційної змії», який сьогодні розглядається в контексті гібридної агресії російської федерації проти суверенної України. Застосовуючи метод «дестабілізаційної змії», країна-агресор має на меті забезпечення на конкретній території розвал у державних органах, суспільних структурах і в соціальних групах. Спеціально підготовлені

провайдери створюють привабливі для певної частини населення ідеологічні образи і моделі, інтегрують у суспільну свідомість викривлені цінності, інформаційні фейки, хибні фетиші тощо. Держава-агресор, «... запускаючи на територію іншої країни «дестабілізаційну змію», має в якості понад-мети деструкцію політичної ситуації, яка дасть змогу реалізувати вигідний для гегемона сценарій – переворот, заколот, масові заворушення з подальшим встановленням найбільш прийняттого, керованого, нестабільного режиму, який сам буде сприяти просуванню «дестабілізаційної змії». Понад-мета її запуску забезпечується наявністю чисельних (чим більше, тим швидше досягається понад-мета) проміжних цілей, для досягнення яких використовується потужний арсенал тактичних прийомів» [21, с. 38].

Логічно стверджувати, що одним із елементів «дестабілізаційної змії» є торгівля людьми – деструктивне антигуманне явище, яке динамізує криміногенну ситуацію в країні, деморалізує суспільство, активізує прояви інтолерантності, зводить на нівець цінність людського життя та руйнують усталені десятиліттями соціальні практики. В умовах гібридного протистояння держава-агресор видає сама собі ліцензію не тільки на ураження ідей, але й на знищення (нерідко – фізичне) людини, при цьому логіка політичного простору сприяє експоненціальному зростанню взаємної агресії. Подібне протистояння здатна призвести до зростання політичних дивідендів у однієї з протиборчих сторін і значний збиток іншим учасникам соціально-політичної контрадикції. Критичне вивчення та переосмислення вітчизняного та зарубіжного досвіду боротьби з торгівлею людьми, а також соціальної роботи з жертвами цього явища пов'язане не тільки з розвитком гуманістичних тенденцій у цивілізованому світі, але й із зрушеннями в суспільній свідомості щодо змісту та способів протидії торгівлі людьми в контексті сучасної соціокультурної ситуації.

В умовах військових дій, за наявності «нового прикордоння» значної актуальності набуває проблема специфіки соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми. В нашому дослідженні ми концентруємо увагу не на формах і методах превенції торгівлі людьми та боротьби з цим явищем юридично, адміністративно, політично, культурно, гуманітарно. У фокусі нашої магістерської роботи – саме соціальна робота з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння. Дослідження цієї проблематики має збагатити наукове знання фактичним матеріалом, сприятиме всебічному висвітленню явищ, пов'язаних із соціальною роботою з жертвами торгівлі людьми та її впливом на гуманізацію суспільних відносин, а також для утвердження нової парадигми функціонування системи соціальної допомоги жертвам торгівлі людьми. В умовах збройних конфліктів не тільки знецінюється життя людини, її законні права та свободи, але й порушується усталений століттями корпус законів і підзаконних актів, у контексті яких – непорушність прав і свобод людини й громадянина.

Цілком логічним бачиться твердження стосовно того, що в умовах військових дій відбувається закономірне послаблення державних інституцій, в тому числі – армії, правоохоронних органів, безпекових структур тощо. Створена військовими діями політична нестабільність буде в майбутньому гальмувати продуктивне функціонування механізмів забезпечення законності й правопорядку на довгі роки, що провокує ефект перманентної стабільної криміналізації відносин у суспільстві. В двадцять першому столітті збройні конфлікти в різних регіонах планети генерують стрімку руйнацію усталених десятиліттями або навіть століттями економічних зв'язків, провокують розростання ринків з найширшим діапазоном кримінальних послуг, серед яких ключові позиції займають розповсюдження по світу наркотичних речовин, зброї та торгівля людьми. Протидія торгівлі людьми в різних виявах – юридичному, економічному, політичному – є надзвичайно

важливою складовою роботи урядів держав світу, організацій та інституцій міжнародного співтовариства, а також різного рівня організацій та установ, які здійснюють діяльність, пов'язану з предконфліктними, конфліктними та постконфліктними ситуаціями.

Варто підкреслити, що війна в будь-які часи генерує численні злочинні дії, а зміна кордонів (у даному контексті – «нове прикордоння»), образно кажучи, «відчиняє двері» тим кримінальним проявам, які в мирні часи знаходяться в режимі «очікування» (*stand by*). Одним із таких злочинів в умовах війни є апіорно злочинна торгівля людьми, яка дає чималі прибутки злочинцям, щороку в світі десятки тисяч осіб різного віку – чоловіків і жінок, дітей та людей похилого віку потрапляють у тенета торгівців людьми, як у країнах проживання так і за кордоном. У збройних конфліктах, в умовах нового прикордоння торгівля людьми набуває наступних форм:

а) поповнення лав збройних сил країни-агресора за рахунок найманих із числа населення країни-супротивника кримінальним шляхом комбатантів, поплічників, виконавців терористичних актів, диверсантів, саботажників, пропагандистів тощо;

б) використання примусової праці жертв торгівлі людьми на цивільних та військових об'єктах, у приватному секторі тощо;

в) сексуальна експлуатація – так звана «військова проституція», примусова вагітність, ескорт-послуги, сурогатне материнство тощо;

г) люди похилого віку та особи з інвалідністю використовуються переважно для примусового жебрацтва.

Аналізуючи дисертаційне дослідження доктора юридичних наук Г. Жаровської «Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» [12], ми скористалися її розробками щодо статистичних показників стану злочинності щодо торгівлі людьми в Україні, які наводимо у таблиці 2.1. Як бачимо, статистика злочинів із торгівлі людьми в середньому за 12 років

становить 202 випадки, при тому потерпілих від торгівлі людьми у середньому становить 240. Наведені показники варіюють із невеликими відхиленнями. Тобто бачимо, що, на жаль, стан злочинності щодо торгівлі людьми практично залишається практично незмінним.

Таблиця 2.1.

Статистичні показники стану злочинності щодо торгівлі людьми в Україні за період 2007-2018 рр. [12, с. 543-544]

Рік	Виявлено злочинів із торгівлі людьми	Потерпілі від торгівлі людьми
2007	359	366
2008	322	342
2009	279	335
2010	257	277
2011	185	270
2012	155	187
2013	131	112
2014	118	98
2015	110	113
2016	115	86
2017	342	309
2018	270	387

Внаслідок вищевикладеного значної актуальності набуває специфіка соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння. Для соціальної роботи необхідним є складення узагальненого портрету жертви торгівлі людьми – це важливо для вибору необхідного ефективного інструментарію для роботи з даною категорією осіб. Складність полягає в тому, що серед жертв торгівлі людьми є люди різної статі, національності, віку, соціального походження, рівня культурного розвитку, матеріального статку. Втім, є

конкретні групи ризику, до яких входять найбільш уразливі групи людей, відносно них доволі високою є ймовірність того, що саме вони можуть стати жертвами вказаного злочину. По-перше, до цієї категорії можна зарахувати представників соціально незахищених, маргіналізованих і так званих неблагополучних верств населення, які потрапили в складні життєві обставини, а саме:

- 1) членів багатодітних та малозабезпечених сімей;
- 2) самотніх матерів, які виховують одну дитину або кілька дітей;
- 3) самотніх людей похилого віку;
- 4) індивідів з особливими потребами, які мають розлади фізичного або психічного здоров'я;
- 5) осіб-жертв насильства в сім'ї;
- 6) дітей-сиріт, а також дітей, позбавлених опіки та піклування;
- 7) так званих «дітей вулиці»;
- 8) жертв впливу деструктивних сект;
- 9) безробітних працездатного віку;
- 10) осіб без постійного місця проживання.

За твердженням О. Дручек «У плані гендерного аналізу помітною є тенденція до незначної переваги кількості постраждалих осіб чоловічої статі (52 %) у порівнянні з жінками (48 %). Чоловіки стають жертвами торгівлі людьми у віці від 14 до 44 років (87,7 %), найбільш віктимною категорією є особи у віці від 25 до 34 років (45,2 %). Більшість з них перебувають у скрутному матеріальному становищі (87,6 %). Дослідники зазначають, що чоловіків здебільшого використовують на виробництві. Жінок віком від 18 до 30 років використовують у секс-індустрії, а старших 30 років – в обслуговуванні. Серед постраждалих від торгівлі дітьми переважають дівчата (до 60 %) віком від 11 до 18 років, але помітною є тенденція збільшення кількості продажу немовлят» [11, с. 155].

Слід зауважити, що переселені з тимчасово непідконтрольного Україні Донбасу чоловіки працездатного віку стають привабливою мішенню для торгівців живим товаром, саме вони найчастіше стають жертвами трудової експлуатації. Цей факт пояснюється вельми просто – значна частина внутрішньо переміщених осіб (ВПО) перебуває у скрутному матеріальному становищі, часто з «сумнівними» документами; відтак, їм доводиться погоджуватись на відверто злочинні пропозиції щодо працевлаштування, аби елементарно вижити в чужій місцині. Наявність закордонного паспорту дає можливість зважитися на неофіційне працевлаштування за кордоном, часто – на території Російської Федерації. Згідно з соціологічним дослідженням, яке провела міжнародна правозахисна організація «Ла Страда Україна» спільно з партнерами із Німеччини, «...8 % переселенців погодилися б на будь-яку роботу за кордоном – незалежно від умов; майже 30 % абсолютно нічого не знають про проблему торгівлі людьми; стільки ж не знають, куди звертатися, якщо вони потраплять у ситуацію трудової чи сексуальної експлуатації» [40]. Нове прикордоння – в Херсонській, Донецькій та Луганській областях – є тим чинником, який значно криміналізує суспільний простір в сенсі динамізації процесу торгівлі людьми та, відповідно, потребує підсилення соціальної роботи відносно жертв указанного процесу, а також стимулює наукову спільноту на пошуки нових механізмів соціальної допомоги жертвам торгівлі людьми.

Необхідно зазначити, що в сучасній Україні розробляються державні соціальні стандарти, які є важливим критерієм сучасної соціально орієнтованої держави. Завдяки державним соціальним стандартам формується соціальна політика, визначаються соціальні гарантії громадян країни. Так, 30 липня 2013 року наказом Міністерства соціальної політики № 458 були затверджені «Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми» [41].

Як зазначають сучасні вітчизняні дослідники О. Бандурка та К. Левченко «стандартизація послуг у сфері протидії торгівлі людьми є важливим кроком у реалізації прав громадян на отримання належного соціального захисту, визначення мінімуму послуг, необхідних постраждалим від торгівлі людьми та представникам групи ризику, упорядкування надання послуг у сфері протидії торгівлі людьми на державному рівні, забезпечення їх доступності та якості» [3, с. 6].

Природно, що для реалізації ефективної соціальної роботи необхідно, аби фахівці в галузі соціальної роботи були підготовлені до надання відповідної допомоги цій специфічній категорії клієнтів, не завдавали б додаткової психічної травми жертвам торгівлі людьми та здійснювали реально продуктивну ресоціалізаційну роботу. Для цього соціальні працівники мають орієнтуватися у правових, педагогічних, організаційних і гуманітарних питаннях, розуміти соціально-психологічний стан особи, яка повернулась в соціум після перебування в статусі жертви торгівлі людьми, а також мати спеціальні знання для надання професійної, результативної, континуальної (цілісної та безперервної) допомоги вказаній категорії осіб. Крім цього важливо, щоб фахівці в галузі соціальної роботи не знаходились у лабетах усталених у суспільстві стереотипів щодо осіб, які в силу різних обставин стали жертвами торгівлі людьми. Дана категорія осіб потребує соціальної допомоги та підтримки на всіх рівнях – державному, регіональному, місцевому (локальному). Отже, зробимо підсумовуючий висновок до даного підрозділу дослідження: жертви торгівлі людьми є вразливими категоріями населення – клієнтами фахівців соціальної роботи; вони гостро переживають соціальні проблеми власного існування, а відтак, спеціалізовані соціальні інституції надають їм допомогу у розв'язанні вказаних проблем.

2.3. Модель соціальної роботи з особами-жертвами торгівлі людьми (*human traffick*) в умовах нового прикордоння

Торгівля людьми (*human traffick*) висвітлює ту складову криміналізації та дегуманізації суспільного життя, в якій катастрофічно знижується індивідуальна безпека людини, тобто – відсутність комплексу причин, за наявності яких людина етіологічно стає об'єктом примусу, обману, викрадення, купівлі-продажу, маніпулювання, шахрайства тощо. Проблема торгівлі людьми є багатокомпонентною, вона включає в себе різні аспекти – соціальний, політичний, правовий, економічний, психологічний, медичний, педагогічний, культурний. Територіально до процесу торгівлі людьми залучені країни-постачальниці, країни транзиту, країни цільового перебування. Зрозуміло, що протидія держави, громадських організацій і органів місцевого самоврядування торгівлі людьми повинна бути комплексною, системною та континуальною – цілісною й безперервною. В нашій роботі розглядаються регіони України, які в умовах гібридної війни стали новим прикордонням – тим простором, де зростає контрабандний рух товарів і послуг, найчастіше – кримінального характеру. До цього переліку відноситься і торгівля людьми, пов'язана з іншими злочинами, характерними для регіонів планети, де точаться військові дії або для наближених до них територій.

Наразі вітчизняні інститути системи соціального забезпечення осіб, які є жертвами торгівлі людьми за ознаками належності до суспільних секторів вирізняють зазвичай у державні та недержавні, а відповідно до територіальної ознаки – загальнодержавні (національні), регіональні та локальні. Організацію соціальної допомоги жертвам торгівлі людьми віднесено до ведення певної кількості центральних органів виконавчої влади, що в умовах відсутності ефективного механізму фінансування та інших інструментів державного регулювання

системи соціального забезпечення призводить до невисоких рівнів його якості, доступності та результативності. В умовах нового прикордоння, зокрема – на Херсонщині, з початку військової агресії Російської Федерації проти України, почав формуватися специфічний міжгалузевий напрям – практика розвитку соціальних структур у локальних спільнотах, що забезпечує адекватну відповідь громад таким викликам соціальних реалій державного масштабу як військові дії, стихійні лиха, а також соціальні патології: безпритульність, бідність, поширення ВІЛ, дискримінація, стигматизація, торгівля людьми тощо. Соціальні практики стають тим визначальним ресурсом, наявність якого дозволить ефективно вирішувати складні суспільні ситуації, слугувати свого роду каталізатором процесів консолідації соціуму, його солідарності, суспільної згоди членів громади щодо вирішення локальних, а у контексті синергії – регіональних і національних проблем спільного добробуту.

В умовах нового прикордоння організатори торгівлі людьми нерідко використовують мешканців так званих «сірих зон» для рекрутування на примусові роботи в невизнаних республіках, зокрема чоловіків – для найму в незаконні збройні формування на територіях так званих ЛНР і ДНР. На Херсонщині через пункти перетину державного кордону на територію тимчасово окупованого Криму потрапляють особи, серед яких є потенціальні жертви торгівлі людьми, також, за офіційними даними [38], через пункти перетину державного кордону України на територію нашої країни повертаються люди, котрих визнають жертвами торгівлі людьми. Після перевірки цих осіб відповідними органами на предмет причетності до військових злочинів, необхідною є система заходів щодо соціальної роботи з вказаними особами у напрямі поступової реінтеграції жертв торгівлі людьми (якщо цей факт доведено) в соціальний простір українського суспільства. В умовах нового прикордоння центри соціальної допомоги вказаним

особам раціонально розташовувати в безпосередній близькості від діючих кордонів, у населених пунктах територіальних утворень.

У контексті досліджуваної нами наукової проблеми доречним бачиться репрезентація та обґрунтування авторської моделі, яку ми назвали «*Структурна модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння*» (далі – Модель). Запропонована Модель включає певний комплекс ключових параметрів, кожен із яких є конкретною складовою соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння на рівні об'єднаної територіальної громади. Додамо, що запропонована модель може бути також використана в регіонах України, наближених до зони військового конфлікту, зумовленого агресивною політикою Російської Федерації щодо суверенної України.

Теоретичне підґрунтя Моделі.

Сучасні дослідники стверджують, що «... будь-яка модель є релевантною, якщо її можна емпірично спростувати. Своєю чергою модель стає прогнозом, який за сприятливих обставин самореалізується. Все це властиво сучасному динамічному суспільству, моделювати процеси якого непросто. Проте усталена соціальна ситуація наповнена повсякденними подіями, що повторюються за причинно-наслідковим характером і тому піддаються статистичним узагальненням. Отже, моделювання соціальних процесів сталого розвитку в українському суспільстві набуде актуальності з завершенням у країні системної кризи» [2, с. 45].

Із давніх давен у науках, зокрема й перш за все – природничих і технічних, моделювання *per se* використовувалось як в широкому, гносеологічному розумінні, так і в конкретному – як особливий спосіб пізнання оточуючого світу, при якому одна система (об'єкт дослідження: фізичний, природний, соціальний, технічний тощо) уособлюється в іншій системі – моделі. Модель процесу в даному

випадку ґрунтується на організації соціальної роботи як складного процесу управління, що реалізується за етапами: а) формування стратегічних цілей; б) формування інформаційної основи; в) прогнозування; г) прийняття рішення; г) виконання рішення; д) комунікація; е) зворотній зв'язок (*fed back*); є) контроль та оцінка результатів; ж) корекція. При цьому слід враховувати, що процеси в соціальних системах є стохастичними, оскільки неможливо точно визначити наперед поведінкові реакції суб'єктів. Між моделлю та зовнішніми умовами існують прямий і зворотній зв'язки – не тільки модель впливає на оточуюче середовище, але й змінюється під впливом зовнішніх чинників. Для повного вивчення характеристик моделі необхідно дослідити не тільки її функціонування в даних умовах, а також проаналізувати її в історичній площині: описати динаміку її розвитку та визначити перспективи подальшого розвитку.

У сучасній науці одним із методів пізнання є моделювання, у процесі якого «теоретичне або практичне дослідження об'єкта здійснюється опосередковано через побудову та вивчення допоміжного штучного або натурального аналогічного йому об'єкта, який знаходиться у певній об'єктивній відповідності з пізнавальним об'єктом, здатен заміщувати його на певних етапах пізнання і дає в результаті його дослідження інформацію про сам об'єкт, що моделюється. Отримані в результаті моделювання вихідні дані переносяться за відповідними правилами на досліджуваний об'єкт, який називають «оригіналом», а об'єкт, що його заміщує в ході дослідження, і є умовним образом об'єкту, що формує уявлення про нього в деякій формі, відмінній від реального існування цього об'єкта, є способом відображення процесів, які відбуваються в реальному об'єкті, – моделлю» [42. с. 204].

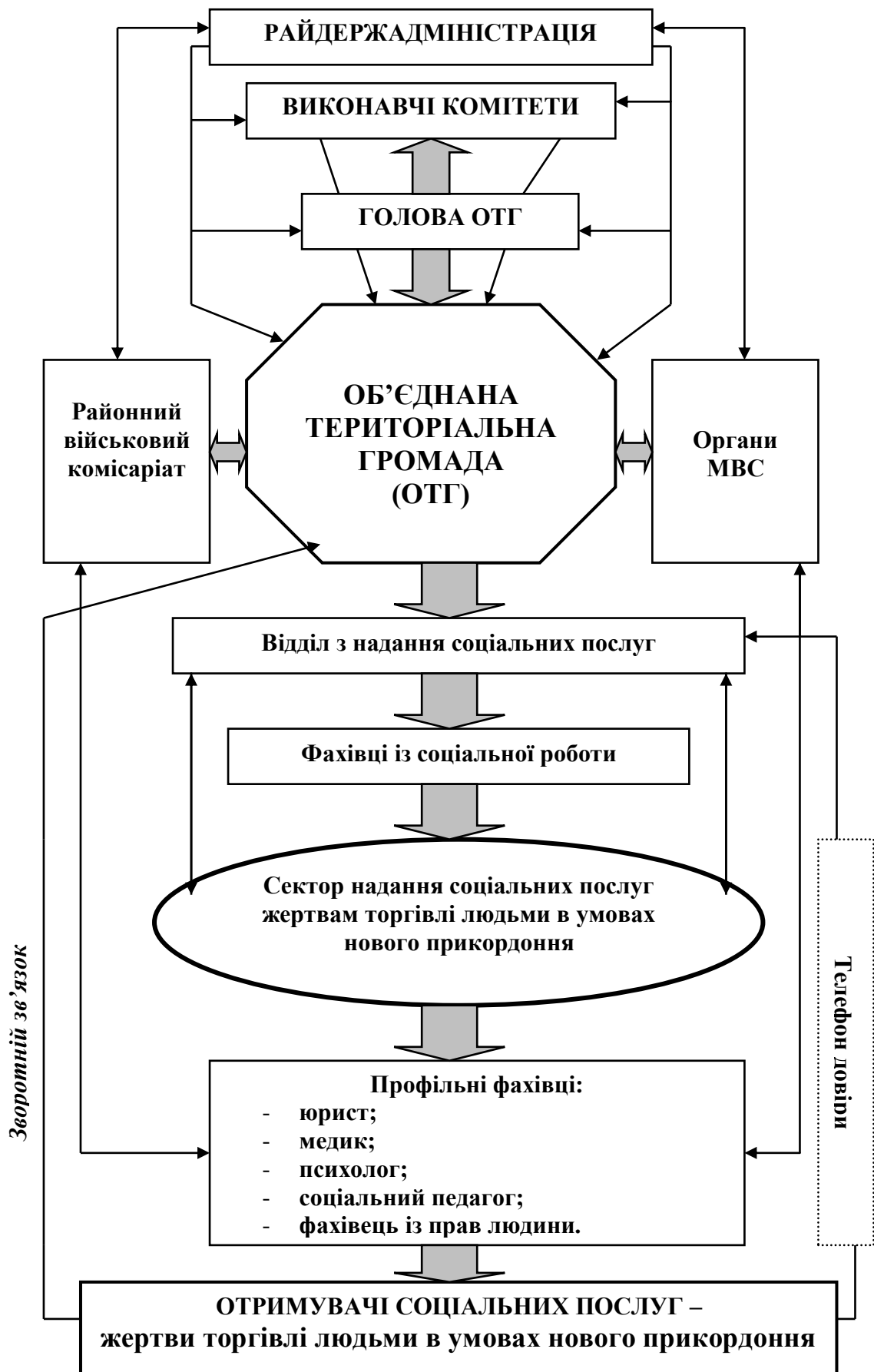

Рис.2.1. Структурна модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння (авторська розробка)

Мета Моделі полягає в теоретичній розробці та обґрунтуванні соціальних, адміністративних, організаційних та інституційних умов, які можна розглядати як комплекс чинників, які сприятимуть продуктивній реалізації соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми на рівні об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в умовах нового прикордоння.

Значення Моделі. Розроблена нами Модель (рис. 2.2) спрямована на об'єднання зусиль не тільки фахівців із соціальної роботи, правників, психологів, педагогів, волонтерів, але й передбачає активну кооперацію з державними установами та організаціями, міжнародними фондами, структурами «третього сектору», тобто – всіма тими, хто в різний спосіб здійснюватиме комплексну соціальну роботу з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння на рівні ОТГ. Як бачиться, запропонована модель має не тільки науково-теоретичне, але й конкретно-практичне значення, оскільки вона форматує діяльність, зокрема, секторів соціальних центрів ОТГ. У такому контексті споживачами соціальних послуг постають особи, котрі визнаються жертвами торгівлі людьми та потребують комплексної допомоги – соціальної, юридичної, психологічної, медичної, адміністративної тощо.

Модель набуває практичної значущості саме в умовах нового прикордоння, сформованих у результаті військових дій на Сході України та тимчасової окупації Криму. В таких умовах надання соціальних послуг жертвам торгівлі людьми в умовах нового прикордоння виглядає продуктивним для усіх суб'єктів вказаного процесу: самі споживачі послуг – жертви торгівлі людьми, територіальні громади, державні органи, громадські організації, які в процесі діяльності вибудовуватимуть стратегію оптимізації вирішення нагальних проблем, які виникають у представників вказаної категорії населення. Отже, висновуємо, що соціальні негаразди, зростання рівня безробіття, викликане наслідками військових дій на теренах нашої країни, примушує людей різних статей і вікових груп шукати «кращої долі» на будь-яких умовах, наражаючи себе на ризик стати жертвами кримінальних

схем торгівців «живим товаром»; такі особи легко потрапляють у пастки злочинців, після чого втрачають громадянські права, здоров'я, а інколи і життя. Відтак, жертви торгівлі людьми в умовах нового прикордоння потребують нових форм і механізмів надання соціальної допомоги, зумовлених тим, що на території України точаться військові дії, а через лінії нового прикордоння відбувається рух людей, які стають мимоволі або свідомо заручниками світового кримінального явища – торгівлі людьми (*human traffick*).

У контексті реалізації запропонованої Моделі нами пропонуються наступні **рекомендації**:

Вирішуючи проблему боротьби з торгівлею людьми, зокрема – в сучасній Україні, в умовах нового прикордоння, необхідно, змінюючи по можливості ситуацію в цілому, переглядати ключові підходи державної політики до вказаного суспільного явища. Серед них виділимо:

1. Комплексну оцінку рівня соціально-політичної напруженості в конкретному регіоні з акцентуванням уваги на системному підході при правовому регулюванні процесів, пов'язаних із торгівлею людьми в сучасній Україні, в умовах нового прикордоння. Вбачається ефективним аналіз чинників активації проявів торгівлі людьми на рівні соціальних служб в ОТГ, зважаючи на каталізуючу роль соціально-політичної нестабільності в окремих регіонах України, пов'язаної з агресивною загарбницькою політикою Російської Федерації.

2. Комплексний характер оцінки та регулювання процесів, пов'язаних із торгівлею людьми в сучасній Україні, в умовах нового прикордоння. Принцип комплексності передбачає тісну ув'язку рішень у політичній, правовій, культурній сферах на, перш за все, державному рівні з відповідною подальшою трансляцією на регіональному та локальному рівні. Системний характер впливу на вирішення (хоча б часткове) проблеми торгівлі людьми в сучасній Україні передбачає формування політико-правового простору як цілісної системи, що являє собою концентрований вираз міжнародної,

внутрішньої, соціальної, економічної, правової та демографічної політики. Для цього необхідними є:

а) вирівнювання політичного, економічного і культурного рівнів розвитку населення в різних регіонах нашої країни, в тому числі – в тих, що знаходяться в зоні бойових дій або наближені до неї;

б) забезпечення відносно рівних умов життя в різних регіонах України, зокрема – в тих, що знаходяться в зоні проведення бойових дій або наближених до неї;

в) створення сприятливих умов для життя мешканцям населених пунктів, що знаходяться територіально в умовах нового прикордоння;

г) регулювання міграційних процесів, проведення роботи (організаційної, правової, культурної, просвітницької) з біженцями, внутрішньо переміщеними особами;

г) здійснення на локальному рівні ефективної державної соціальної політики;

д) розвиток міжнародних та міжрегіональних зв'язків у контексті процесів, пов'язаних із торгівлею людьми в сучасній Україні, в умовах нового прикордоння.

3. Чітку систематизацію й координацію зусиль різних інститутів у процесі протидії торгівлі людьми. Сьогодні в Україні дослідженням і вирішенням вказаної проблеми займаються різні структури й відомчі команди, як на рівні державної політики так і в межах компетенції органів місцевого самоврядування. Відтак, їхні зусилля нерідко виявляються неузгодженими й навіть такими, що взаємно протирічать, тому важливою умовою підвищення ефективності процесу боротьби з торгівлею людьми, зокрема – в умовах нового прикордоння. В умовах реального воєнного протистояння України збройній агресії Російської Федерації подібні функції могли б виконувати центри соціальної допомоги жертвам торгівлі людьми на кшталт структур, визначених у наведеній вище структурній моделі. В межах регіонів ефективною бачиться мережа організацій, які містять у собі

інститути, що здійснюють медіаторинг і моніторинг розвитку ситуації щодо протидії торгівлі людьми, зокрема – в умовах нового прикордоння, а також ранню діагностику та прогнозування ситуацій, які слугують криміналізації суспільного життя, конкретно – щодо торгівлі людьми. Таким чином, принцип системності має бути використаним у процесі вирішення завдань превенції торгівлі людьми та боротьби з цим трансісторичним, деструктивним, антигуманним явищем сучасного глобалізованого та значною мірою криміналізованого світу.

ВИСНОВКИ

1. Торгівля людьми в умовах сучасного глобалізованого світу заявляє про себе як про одну із трагічних сторінок «роману» про криміналізацію громадського життя, внаслідок чого вільна людина стає практично безпорадним об'єктом злочинної діяльності іншого індивіда або кримінальної групи осіб, які від своєї діяльності отримують певну матеріальну або іншу вигоду у результаті використання індивіда в якості жертви торгівлі людьми (*human traffick*). Світова спільнота дає однозначну правову оцінку сучасній торгівлі людьми, цивілізаційна небезпека якого полягає в посяганні злочинців на ключові права людини: право на життя, на повагу та самоповагу (*selfrespect*), на свободу та особисту недоторканність, а також на вільне пересування, вільний вибір місця проживання і свободу трудової діяльності.

2. Визначено нормативно-правове підґрунтя боротьби з торгівлею людьми з акцентом уваги на тому, що в сучасній практиці юридичного і політичного протистояння торгівлі людьми необхідним є комплексний аналіз міжнародно-правового змісту процесу співпраці держав світу в боротьбі з торгівлею людьми, а також у теоретичній розробці пропозицій щодо вдосконалення та модернізації механізму протидії цьому деструктивному контрцивілізаційному, антигуманному явищу.

3. Уточнено поняття «нове прикордоння» в сучасному вітчизняному соціально-політичному дискурсі; кордон, як засадничий компонент національної безпеки, виконує важливі функції, серед яких – легітимне визначення території держави, контроль процесу нелегальної міграції та контрабанди цінностей, товарів і послуг, а також мінімізація/унеможливлення переміщення представників криміналітету з різних країн світу.

4. Здійснено концептуалізацію складових процесу соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння; виокремлено

інваріантні закономірності переосмислення вітчизняного та зарубіжного досвіду боротьби з торгівлею людьми, а також соціальної роботи з жертвами цього явища, пов'язаного не тільки з розвитком гуманістичних тенденцій в цивілізованому світі, але й із новими тенденціями в суспільній свідомості щодо суспільної рефлексії, змісту та способів протидії торгівлі людьми у контексті соціокультурної ситуації XXI століття.

5. Позитивне насаження смислу надання соціальних послуг жертвам торгівлі людьми в умовах нового прикордоння актуалізувало розробку авторської моделі, якій дано назву «Структурна модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми в умовах нового прикордоння». Зроблено акцент на тому, що надання соціальних послуг жертвам торгівлі людьми в умовах нового прикордоння є продуктивним для усіх суб'єктів вказаного процесу, а Модель набуває практичної значущості саме в умовах нового прикордоння, сформованих у результаті військових дій на Україні та тимчасової окупації Криму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альманах передовых технологий профилактики торговли людьми: практика и перспективы /под общ. ред. Е. Левченко, Л. Ковальчук. К.: ТОВ «Агенство «Украина», 2011. 132 с.
2. Афонін Е. А., Мартинов А. Ю. Архетипні засади моделювання соціальних процесів. *Публічне урядування*. 2016. № 2. С. 34-47.
3. Бандурка О. М., Левченко К. Б. Стандарти надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми: соціально-правовий аналіз. *Європейські перспективи*. 2013. №10. С.5-13.
4. Безпальча Р. Допомога жінкам, які потерпіли від торгівлі людьми: інформ.-практ. Посібник. К.: Winrock International, 2003. 114 с.
5. Бегалов Є. П. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: дис. доктора філософії: 081 – право. К., 2020. 278 с.
6. Біблія. Старий Заповіт /переклад І. Огієнка. URL: https://ukrbible.at.ua/load/zavantazhiti_ukrajinsku_bibliju/skachaty_ukrajinsku_bibliju/ukrajinska_biblija_v_perekladi_ivana_ogienka/7-1-0-101
7. Вітюк В. А. Сутність і зміст військово-соціальної роботи у Державній прикордонній службі України. *Науковий вісник*. Хмельницький: Науково-дослідний інститут ДПС України. 2003. № 5. С. 39-41.
8. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з торгівлею людьми. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2013. № 1077. Вип. 15. С. 148-152.
9. Грищенко С. В. Протидія торгівлі людьми: навчальний посібник. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2015. 224 с.
10. Джужа О. М., Іванов Ю. Ф. Роль міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. № 5. С. 62-69.

11. Дручек О. В. Торгівля людьми та проблеми протидії їй в Україні. *Порівняльно-аналітичне право: електронне фахове наукове видання*. 2014. № 3. С. 154-157.
12. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: дис. д. юрид. н. 12.00.08 – Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. К., 2019. 593 с.
13. Жерж Н. А. Міжнародні нормативно-правові засади боротьби з торгівлею людьми. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2019. Вип. 1. С. 141-149.
14. Жуковська Г. Формування суспільно-управлінських поглядів на торгівлю людьми: історичний аспект. *Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління*. 2015. Вип. 1 (61). С. 8-10.
15. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII від 15.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
16. Закон України «Про правонаступництво України» №1543-XII від 12.09.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>
17. *Историки античности: в 2-х т. Т. 1. Древняя Греция; / пер. с древнегреч. сост., вступ. ст. и примеч. М. Томашевской. М.: Правда, 1989. 324 с.*
18. Іщенко В. О. Торгівля людьми та дітьми (кримінологічні та кримінально-правові аспекти боротьби). К.: Атіка, 2008. 247 с.
19. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
20. Конституції України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
21. Костючков С. К. Застосування практики «дестабілізаційної змії» в умовах гібридної війни. *Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи*

- миротворення» 9 червня 2017 р. (м. Маріуполь). Маріуполь, ДонДУУ, 2017. С.35-39.
22. Левченко К., Шваб І. Визначення статусу «особа, потерпіла від торгівлі людьми». *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. № 14. С. 41–45.
23. Литвин М. М. Інтегроване управління кордонами: підручник. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2012. 416 с.
24. Лукач Н. М. Концептуальні засади та інституційні механізми протидії глобальній проблемі торгівлі людьми: автореф. дис. на здоб н. ст. к. політ. н. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Чернівці, 2016. 20 с.
25. Мак'явеллі Н. Державець / пер. з іт. А. Перепаді. Харків: ТОВ «Будинок друку», 2013. 472 с.
26. Надання соціальних послуг різним групам осіб, які постраждали від торгівлі людьми (Звіт дослідження) / ред.. Л. І. Козуб. К.: Фенікс, 2011. 108 с.
27. Орлеан А. М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми. Харків: СІМ, 2005. 180 с.
28. Перепелиця Г. Віра у фетиш дипломатії як виклик національній безпеці України. *Україна дипломатична*. 2015. Вип. 16. С. 303-310.
29. Підгородинський В. М. Еволюція нормативного регулювання торгівлі людьми в історії людства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 47. С. 173-181.
30. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи / За ред. І. В. Козубської, І. І. Миновича. Ужгород: УжНУ «Мистецька лінія», 2001. 152 с.
31. Посібник МОМ з питань надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми. К.: Тютюкін, 2009. 320 с.
32. Постанова ВРУ «Про Звернення Верховної Ради України до ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Параламентської Асамблеї ОБСЄ,

Парламентської асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» від 27.01.2015 р. № 129-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text>

33. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

34. Процун М. А. Торгівля людьми як політологічна категорія. *Панорама політологічних студій*. 2012. Вип. 9. С. 54-61.

35. Пунда А. В. Основні причини та передумови торгівлі людьми в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2013. №12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=668>

36. Романуха О. М. Делімітація сучасного кордону України. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 4. С. 110-116.

37. Романуха О. М. Оформлення правового статусу сучасного українсько-російського кордону: монографія. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2019. 82 с.

38. Сайт державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/>

39. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / За ред. Л. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. К.: УДЦССМ, 2000. 260 с.

40. Стадник Г. Переселенці – серед потенційних жертв торговців людьми. *Deutsche Welle*. 10 квітня 2015. URL: <http://www.dw.com/uk>

41. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13/print1378904528418679>

42. Шигун М. М. Моделювання як метод наукових досліджень та інші методи пізнання дійсності. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2016. №3(9). С. 203–214.

**Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти
Херсонського державного університету**